

4. Paasissutissat qulit meeqqap autisme-qartup paasitikkusutai

Autisme ineriartornermi akornngutaavoq annertoq sisamanullu immikkoortunut pingaarnernut agguarneqarsinnaalluni. Sianiutit tungaatigut sunnertinnerit, oqaatsinik imaluunniit oqalunniarnernik ajornartorsiuteqarneq, inooqatigiit akornanni katerisimaarnerni malittarisassat ersinngitsut aamma inuttut naleqassutsimik ajornakusoornartitaqarnerit. Immikkoortullu sisamat taariikkagut meeqqanut amerlasuunut atuukkaluartut eqqaamasassaavoq autisme assigiinngitsunik takussuteqarsinnaasarnera, tassa imaappoq meeqqat marluk (imaluunniit qulit marlunnilluunniit qullilit) assigiinneq ajormata. Meeqqat tamarmik autisme-qartut takussutissani inissisimaffinni assigiinngitsuni inissisimasarput. Meeqqat inersimasulluunniit autisme-qartut eqqartorneqaraangata immikkut tamarmik assigiinngitsunik pisariaqartitsineri eqqaamasassaapput.

Ataani allaqqasut meeqqap autisme-qartup ilinnut paasitikkusuppai:

1. Siullermik eqqaamassavat meeraavunga

Autisme-qarpunga. Siullertut "autisterpalaartuunngilanga". Autisme-qarnera kinaassutsinni pissuserpassuanni ilaaginnarpoq. Illit eqqarsartorujussuusarput, misigissusikkaavit, piginnaasanik ulikkaarput imaluunniit pualavit (pualavallaarlutit), isigiarsuttuutit (isaruqaarlutit) imaluunniit pikkorluttuullutit (ataqatigiissaartuunak timersornernullu assigiinngitsunut pikkorluttuullutit)? Taasani pingasut kingulliit naapeqqaarninni imaassinnaavoq takoqqaarikka, kinaaninnulli tamakkiisumik oqaluttuarsinnaanngillat.

Inersimasutut qanoq imminut isumaqartissanerlutit nakkutigilluarsinnaavat. Inuttut pissusinni immikkoortoq aaliangersimasoq erseqqissarsinnaasarpat. Uanga suli meeraagama ineriartorpunga. Illit naluat uangaluunniit nammeneq suli naluara qanoq sapiillitigumaarnersunga. Autisme aqqutigalugu taamaallaat naliliinikkut ilimasuutit annikippallaartut pilersinneqarsinnaapput. Malugigukkulu sapinnginnersunga upperinngikkut eqqarsartoortaarsinnaavunga saperuma misiliinissaq soq iluaqtaassanersoq.

2. Sianiutinit misigisat suliarineqartillugit naleqqutinnngitsumik ingerlasarput

Sianiutit silataanit pisunut qisuariartarneri autisme-qarnerup silarsuaani paasiuminaannerpaasarpoq. Tassa imaappoq pisut naliginnaanerpaasut, soorlu takusatit, tusaasatit, naamasatit malugisinnaasatillu iluamik malugerpiarneq ajukkatit uannut annernarsinnaasarput. Avatangiisikka akeqqatut misiginarsinnaasarput. Ilaatigut matoqqarpasittutut imal. kamattutut isikkoqarsinnaasarpunga, piviusumilli imminut illersorniarlunga taamatut isikkoqartarlunga.

Uani assersuusiusaanga soq niuertarfissuarmi pisiniarneq uannut nuanniissinnaanersoq:

Tusaasakka erseqqissorujussuusinnaapput. Inuppassuit ataatsikkut oqaluttarput. Højtalerimi ullormut neqeroorutit oqaatigisarpaat. Erinnat tunulequtaanit appinneqartut nipilersuutikkut tusaaneqarsinnaasarput. Kasseapparati nipiliortarpoq. Meeraaqqat qiasarput, pisiniakkanut assartuutit neeqquluttarput, pisiniarfimmi qullit qinngorneri qatimaappaluusattarput. Qaratsama tamakku tamaasa aqussinnaarpianngilai qasusorujussuannngortarlungalu.

Naamasinnaassusera malussajasinnaasaqaaq. Aalisakkat nillataartitsivimmiittut nutaavallaanngillat, inuk eqqanniittoq ullumikkut uffarsimarpasinngilaq, neqaarniat pisiassaataasa eqqaanni pølsinik misilitassaateqartarput, nuunuaqqap saatsinniittup nangia ulikkaaqqavallaarpoq, sanileriaani akiliiffissani normu 3-mi agurkinik piiaasoqarnerani ammoniak-i atorpaat. Misigisat tamaasa immikkoortissinnaanngilakka. Meriannnguvunga.

Takuneqarsinnaasunut malussajasuugama (ataani allaqqasut takukkit) isigisinnaassusera siulliulluni sianiutinnit sunnertittarpoq. Pisiniarfimmi qulliit qinngorneri qinnguinnarnatik kaavillutillu qatimaappaluusattarput. Pisiniarfik pisoqarfioqaaq isinnullu tamanna annernartarpoq. Qulliit pisoqarfioqisut sumut tamaanga qinngortarput isigisakkalu allanngortittarlugit - pisiniarfik allanngorartutut isikkoqalertarpoq. Igalaanit akisunnerit ersertarput pisoqarpallaalertarlunilu uanni (ingasappallaaleraangat isikka sullutut isikkoqalersittariaqarsinnaasarpakka), qaliani silaannarissaatit kaaviiartarput taamatullu pisut arlallit aalaannavittarlutik.

Tamakku tamarmik siutima ilorpiat sunnertarpat sianiutimmalu suliarissallugit ajornakusoortittarpai taamaaligaangamalu timera nammineq sumiinnersoq paatsiveerussinnaasarlugu.

3. Eqqaamallugu piumanninneq (piumananga aaliangerpara) aamma pisinnaanneq assigiingimmata (saperpara).

Oqaatsit oqaatsillu ataasiakkaat uannut unammillernarsinnaasarput. Imaangilaq ilitsersortaramma tusarnaangikkikkittit. Paasisinnaangikkikkinnuna. Inip teqeqquanit allamit nilliaguit una kisiat tusaassavara: "%^96\$#@, Nikolaj, #%^*&^96\$&^96\$&???"??"??"?. Uannukarlutit toqqarlunga ajornaatsumik oqaluutinnga: "Nikolaj, atuakkit nerrivimmu ililaakkit, maannakut ulloqqeqqasiorialerpugut". Taamatut oqarnerpit qanoq iliortikkusunnerimma takutippaat susoqassanerani takutitsilluni. Maanna uannut taamaaliornissaq oqinnerulerpoq.

4. Toqqaannartumik eqqarsartarpunga. Tassa oqaatsit eqqorluartumik paasisarpakka.

Imatut oqalukkuit uannut paatsiveerunnartorujussuusarpoq: "Kammak, hiisti patilaaruk", imatut oqarusullutit aali: "arpakkunnaalaarit". Iliusissaq siutip tunuatigut kuminnertut ajornanngitsiginerarlugu oqaluunnanga siutimma tunuatigut kuminnartoqanngippat oqarfigerusullungalu ajornaatsuuusooq oqaannassaatit. Oqaraangavit "kamippaliortut nukappiarartaanik siallerpoq", qilammit nakkaanissaat ilimagisarpakka. Siallerujussuarneraannaruk. Oqartariaatsit, quiasaarutit, allaalaartut, oqaatsit marlunnik isumaqarsinnaaneri, oqaaserineqartut allatut isumaqarsinnaaneri, assersuutikkut oqaaserisat, tusaqqusaarnerit tusangiasaarinerillu paasisinnaangilluinnarpakka.

5. Oqaatsit atorsinnaasama killeqarneri akuerikkittit.

Suut pisariaqartinnerlugit oqaluttuarinissaat ajornartittarpakka oqaatsit misigissutsinnut tunngasut qanoq atussanerlugit naluleraangakkit. Imaassinnaasoq kaattunga, neriuutaaruteqqasunga, ersisunga paatsiveeruteqqallungaluunniit, piffissamili tassani oqaatsit taakku atorsinnaangilakka. Timima oqaaseriniagai maluginiakkit; matoqqaqqajaaneq, kamaammerneq imaluunniit ajortoqarneranik allatut takussutissat maluginiakkit. Aamma killormut inissimasinnaavunga. Imaassinnaasoq professoritut nipeqartunga imal. filmiliaritittartutut tusaamasatut nipeqartunga. Ineriartornerma killiffianut sanilliullugu siusissumik oqaatsit oqaaseqatigiilluunniit sukkaasoorujussuarmik oqaaserisinnaasarpakka. Nalunnginnakku oqaluttoqartillugu akisarnissara ilimasuutigineqartartoq avatangiisinnit, soorlu filmit ataaticigut oqaasertaannit alanggaarsinnaasakka oqaatigisarpakka oqaatsinut paasinnissinnaanerma killeqarnera taarsiunniarlugu. Imaassinnaavoq oqaaserisakka atuakkanit, fjernsynimit imaluunniit allat oqaaserisimasaannit pisarsimagikka. Imaangilaq oqaatsit isumai paasigikka imaluunniit oqaatsit ataaticigiinneri paasillugit. Nalunngiinnarpara taamatut oqalukkuma apequtigineqartoq akisariaqarnagu.

6. Oqaatsit uannut nalunartuummata takuneqarsinnaasunut qaninnerusarpunga.

Tamanna tunuliaqutigalugu qanoq iliortoqarneranik oqaluttuarnak qanoq iliornissara takutiguk. Takuteqattaarnissaalu piareersimaffigalugu. Qanoq iliornissannik takutitseqattaarninni ilinniarninnut

ikiussavarma. Ullormut pisussat tungaasigut takuneqarsinnaasumik pilersaarusionerq uannut iluaqutaasorujussuusarpoq. Soorlu illit ullorsititit stressinninnissamat atoraangakkit uannut aamma iluaqutaasorpoq qanoq pisoqarnissanut eqqaamaniarsarinanga takusaqarsinnaagaangama. Pisussat assigiinngitsut akornanni oqinnerusumik ingerlanissannut iluaqutaasorpoq piffissamullu uannut paarsinissannut iluaqutaasarluni, soorlu aamma illit ilimasuutinnut piviusunngortitsinissannut iluaqutaasarluni. Takuneqarsinnaasumik pilersaarusionerq peroriartorninni pisariaqartikkunnaartussaangilara, pisussalli qanoq takutinneqarneri allanngorarsinnaapput. Atuarsinnaalinnginninni takuneqarsinnaasumik pilersaarummik pisariaqartitsivunga, ass. assimik takutitsisumik imal. titartakkanik takutitsisumik pisariaqartitsillunga. Peroriartornera malillugu assit oqaatsillu akulerullugit takutitsinerit iluaqutaasinnaapput allereeraangamalu oqaatsit naammattarlutik.

7. Pisinnaasakka misissorlugillu ineriartortikkit pisinnaangisakka maluginiarunnaarlugit.

Inuit allat assigalugit sapertutut misigiffinni ilikkarnissara ajornartittarpara “iluarsanneqarnissaralu” pisariaqartittarlugu. Isornartorsionerqarnissara nalunngikkaangakku, qanorluunniit ajortumik isumaqanngikkaluartumik, nutaamik misiliinaveersaartarpunga. Nukittuffikka maluginiakkit nassaaralugillu. Iliuusissat amerlanertigut assigiinngitsutigut iliuuserineqarsinnaapput.

8. Inooqatigiit akornanni atassuteqaatit tungaatigut ikiunnga.

Imaassinnaavoq pinnguartarfimmi meeqqat allat pinnguaqatigerusuppasineq ajorikka, ilaatigulli qanoq oqaloqateqarnissara nalulertarpara imaluunniit qanoq pinnguartunut ilanngutissanerlunga nalulertarlugu. Meeqqat allat pinnguarissamat ilaaqquseqqusuugukkit (ass. arsaattut) imaluunniit pinnguaannut ilaaqquseqqullugit imaassinnaavoq ilaanissara nuannaarutigissagiga. Pinnguarnerit aaliangersimasumik ilusillit aallartiffeqarlutillu naaneqartut pikkoriffiginerusarpakka. Allat kiinnamikkut oqaaseriniagaat qanoq paasissanerlugit nalusarpakka, timikkut oqaatigerusutaat aamma misigissusaat nalusarpakka. Taamaammat inooqatigiit akornanni qanoq qisuariarnissannut siunnersoneqarnissara nuannaarutigisarpara. Ass. Rasmusi uppippat illaleruma imaangilaq illaatigigiga. Tassami nalugakku qanorpiaq qisuariassanerlunga. Imatut oqarsinnaanissannik sungiusannga: “Annerpit?”.

9. Sooq misigissutsitigut “nakkartarnersunga” paasiniaruk.

Misigissutsikkut nakkarnerit, kamajaammernerit, qaartoernerit qanorlu aamma taaneqarsinnaagaluarnerisut illit misigisannit uannut ajornerusumik (annilaarnarnerusumik) misigisitsisarput. Tamakku sianiutimma malugisaatai arlallit ulikkaartoorsimagaata takkuttarput. Misigissutsikkut nakkartoortarnikka sooq takkuttarnersut nalunngikkukku pinngitsoortittarsinnaavatit. Piffissani qanoq ittuni, pisuni qanoq ittuni, inuit kikkut akornanni pisunilu assigiinngitsuni maluginiannga allattarlugillu. Taamaalillutit pissuserisartakkakka takusinnaalissavatit. Eqqaamallugu pissuserisakka tamarmik oqaasinnguisinnaangikkaama qanoq avatangiisinnut pisunut qisuariarninnut oqaluttuuartartuusut. Angajoqqaat, eqqaamagisiuk pissutsit assigiaat itinerusumik peqquteqarsinnaammata. Nerisassanut aaliangersimasunut sapigaqarneq malussajanerluunniit, sinnarlunnerit, nerisat timikkut ingerlaarnerini ajoqutit assigisaallu tamarmik pissuserisannut apeqqutaasinnaapput.

10. Ilaqutarigumma nangaassuteqarnak asannga.

Imatut eqqarsarnitit unitsikkut: “Taamaassinnaassagaluarami...” imal. “Sooruna taamaassinnaangitsoq...”. Illit angajoqqaavit ilimasuutaat tamaasa aamma piviusunngortinnikuunngilatit

piviusunngortissimanngisappillu suunerinik eqqaasinneqaannavikkusunnak. Uanga autisme-qassallunga toqqarnikuunngilara. Eqqaamassavalli: Pisoq uannut pisuuvoq ilinnuunngitsoq. Ikiunngikkumma inersimasunngoruma ingerlalluarnissara namminersornissaralu periarfissaarpiarnaviannngilaq. Tapersersorumma siunnersorlungalu periarfissat ilimagisannit amerlanerusussaapput.

Naggasiutigalugu oqaatsit pingasut: Naammagittarneq, naammagittarneq, naammagittarneq.

Autisme-qarnera amigaateqarnertut isiginagu pikkoriffeqartutut isiginnga. Killeqarnerit maluginiarnagit autisme-qarnerma tunissutai maluginiakkit. Imaassinnaavoq isikkut toqqarlunga isigisaqarsinnaarpiarneq ajortunga oqaloqateqarpiarsinnaanangalu, maluginikuunerpiulli salluneq ajortunga, pinnguaatini peqquserluttuliorneq ajorlunga, atuaqatikka oqaatilliissutigineq ajorikka inunnullu allanut asissuijuitsuusunga? Aamma ilumoorunarpoq arsaannermi pikkorinnersaat ilaanniilerunanningsunga. Annikitsorsiorsinnaanermali ataasiinnarmillu aallussisinnaanerma Einsteinip, Mozartip imal. Van Goghip tullerilersissinnaavaanga. Taakkumi aamma autisme-qarlutik inuunikuupput. Alzheimers-illit, ullorissani angalasuni inuusorqarnersoq... Tamakku tungaatigut siunissamimita meeqqanit autisme-qartunit paasineqassanerpat, meeqqanit uattut ittunit? Tamakku tamarmik tapersersunngikkumma piviusunngorsinnaanngillat. Inooqatigiinni najoqqutassat eqqarsaatigilluakkit uannullu tulluarnersut nalilersorlugit, taamaanngippat unitsiinnakkit. Illersorterilakkit, kammagilakkit, taamaalluta paasiumaarparput qanoq siuariartigisinnaanersunga.

©2009 Ellen Notbohm

Ellen Notbohm www.ellennotbohm.com

Atuakkamit uanngaannit tigusat: Ten Things Every Child with Autism Wishes You Knew (©2005, 2012 Future Horizons, Inc.)

Atuakkiortup nalunaarsugaa:

Aviisimi ilanngutassiamma "Ti ting alle børn med autisme ønsker du vidste" siullermeerluni November 2004-imi saqqummersinneqarmat takorloornikuunngilara qanoq qisuariartoqassanersoq. Atuartartut tulleriiarlutik inunnullu sullissisunut, ilinniartitsisunut meeqqanullu autisme-qartunut ilaqutaasunut pinngitsoornani atuagassatut inissinneqarnissaa allaaseraat. Anaanaq ataaseq oqarpoq: "Uanga paniga oqarsinnaasuuguni taamatut oqassagaluarpog". Alla oqarpoq: "Qanoq ukiut tallimat matuma siorna atuarsimasuugukku iluaqutaatigisimassagaluarpog. Uannut uinnullu tamakku 'ilikkarnissai' sivisuumik ingerlasimavoq".

Qisuariaatit amerliartorneri malillugit paasiartuaalernikuuara ilisarinnittut meeqqatut nipeqartitsinermit, tassa meeqqamit tusaaneqarpiarneq ajortumit nipeqartitsinermit ilisarisisarsimasut. Meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut inuuneq qanoq misiginarnersoq uanga isinnit paasinissaa pisariaqartinneqarsimavoq neriuppungalu meeqqat immikkut pisariaqartitsisut silarsuaannut paasinnikkusunnermik peqassasoq.